

Egyház és politika az ókori Rómában

Sáry Pál: *Iustinianus császár egyházpolitikai rendelkezései. Szent István Társulat, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2012. 320 oldal*

Sáry Pál, a Miskolci Egyetem Római Jogi Tanszékének docense újabb tudományos igényű monográfiával jelentkezett – munkáját ezúttal is a tőle megszokott tudományos precizitás, komplex értékelő-elemző vizsgálódás, továbbá a nagyon is dicséretes világos stílus jellemzi. A szerző – aki sokakkal ellentétben nemcsak ír, hanem mások munkáit is olvassa – könyvét egy Szent-Györgyi Albert-díjas teológusnak dedikálta, aki az Egri Érseki Hittudományi Főiskola és papnevelő intézet egykori tanára és rektora is volt, egyben számos színvonalas szakmunka és tanulmány szerzője.

Sáry Pál ezúttal Iustinianus császárnak (527–565) a vallásra vonatkozó rendelkezéseit vette vizsgálat alá, helyesen indulva ki az uralkodó azon felismeréséből, miszerint a vallás és az állam helyzete – ahogyan korábban is – szoros kapcsolatban állnak egymással, különös tekintettel a birodalom kereszténnyé válására. Ahogyan a szerző fogalmaz: „A császár személyes vallásos meggyőződése és a politikai érdekek egyaránt arra sarkallták, hogy előmozdítsa az egyház egységének megvalósulását. A birodalom helyi egyházainak egységére törekedve Iustinianusnak egyszerre – párhuzamosan – két fő feladattal kellett megbirkóznia: egyrészt biztosítania kellett a birodalom keleti és nyugati egyházai közötti (vagyis a Rómával) való egységet, másrészt – a keleti területeken belül – el kellett (volna) érni azt, hogy a monofiziták egységre lépjenek az ortodoxokkal”. (259. old.) Iustinianus tehát a keresztény ideológia tekintetbevételével, a jogrendre alapozva kívánta megteremteni a birodalom egységét.

A vallás és politika, illetőleg az államvezetés szoros összefonódásának kezdete a köztársaság korára megy vissza, ugyanis a vallás közjogi szerepét már a köztársaságkori politikusok is tisztán látták. Nem véletlenül töltöttek be a vezető politikusok papi funkciókat is; szívesen választották be magukat az *augurok* vagy a *pontifexek collegiumába*. Ez utóbbi testületnek különösen fontos szerepe volt a jogszolgáltatásban, sőt a papi testületek képviselőit ott találjuk a *senatus* soraiban is, fontos szerepük volt a nemzetközi jogban (*Fetiales*), sőt a szerződések eredeti példányait valamelyik római templomban őrizték. Megjegyzendő viszont, hogy a római papság korántsem volt olyan egységes vagy hierarchikusan szervezett, mint a keresztény egyházak papsága, hanem a különböző feladatkörök szerint oszlott meg. Később a papok között is – hasonlóan a *magistratusokhoz* – kialakult egy rangsor, fontos viszont, hogy a papi megbízatások – ellentétben a többi tisztségviselőével – élethossziglan szóltak. Példa erre a *rex sacrorum* („áldozó király”), akit a királyság megdöntése után a király helyére választottak, annak főpapi teendőinek ellátására, megbízatása egész életre szólt, sőt más hivatalt nem is viselhetett. Az első *princeps*, Augustus több papi tisztség mellett a *pontifex maximus* hivatalát is átvette, s ebben utódai is követték, a tisztség szinte az uralkodók kiváltsága lett.

Cicero – Platón nyomán és hatására – foglalkozott államelméleti kérdésekkel (*De re publica*), s kísérletet tett az ideális törvények rendszerének a kidolgozására is *De legibus* című munkájában. Ez utóbbi írásba illesztette bele a vallás megtartására vonatkozó előírásokat is. Ezek a részletek mutatják mind a vallás szerepének a fontosságát, mind pedig az állam fennállásával és sorsával való szoros kapcsolatát, ahogyan ez

a kapcsolat Iustinianus rendelkezéseinél is fontos motiváló tényező volt. „A polgárokból már kezdet kezdetén ki kell alakítanunk azt a meggyőződést, hogy az istenek a világmindenség urai és kormányzói, hogy mindaz, ami történik, az ő ítéletük és isteni akaratuk szerint történik.” (Cicero: *De legibus* II,8) Az itt leírt rendelkezések között szerepel a római vallás egyik fontos szertartása – amit Sály Pál is hosszan vizsgál (177. old.) –, az eskü, melynek jelentőségét bizonyítják Cicero szavai is: „A hamis eskü isteni büntetése halál, emberi büntetése a becsület elvesztése legyen.” (Cicero: *De legibus* II, 9)

Sály Pál egyébként kifejezetten aktív és sokat publikáló kutató, egyik kiemelt kutatási területe éppen a késői császárság vallási viszonyainak és a vonatkozó törvényi szabályozásoknak a vizsgálata. Ebben a témakörben publikálta 2009-ben *Pogány birodalomból keresztény birodalom. A Római Birodalom kereszténnyé válása* című kötetét, továbbá számos szakkikk igazolja, hogy jelen munkát alapos és mélyreható vizsgálódások előzték meg. Említhetnénk itt a kolostorok és a monostorok, a samaritánusok, a zsidók helyzetét elemző cikkeit, továbbá *A bibliára tett eskü a iustinianusi jogban* vagy *Nagy Leo egyházpolitikai rendelkezései* című írásait. (317. old.)

A szerző hatalmas mennyiségű antik – főként jogi – forrásra és modern szakirodalomra alapozott anyagát öt fejezetbe rendezte össze: I. Egyházpolitikai akciók és hitelvi rendelkezések (27–46. old.); II. Az egyház szervezetének és működésének szabályozása (47–152. old.); III. A „kivülállók” jogainak korlátozása (153–176. old.); IV. A keresztény szellemiség és értékrend erősítése (177–258. old.); V. Összegzés és értékelés (259–288. old.); a kötetet forrásmutató, rövidítésjegyzék és bibliográfia zárja.

Sály Pál külön érdemeként említem, hogy a vitás témákat nem kerüli meg, röviden összegzi a legfontosabb állásfoglalásokat, megfogalmazza kritikáját, végezetül kifejti saját véleményét még akkor is, ha az – esetenként – nagyon kritikus szaktekintélyekével ellenkezik. Iustinianus rendelkezései kapcsán – előzményként – a szerző nagyon helyesen kitekint a korábbi viszonyokra, ugyanis ezekkel együtt válik világossá a változtatás lényege.

Sály Pál munkája jól dokumentált, pontos, ráadásul hiánypótló jelentőségű. Az persze kérdéses, hogy Iustinianus elképzeléseit milyen mértékben tudta megvalósítani. Sály Pál az egységesítési törekvések felvázolására vállalkozott, és ezt sikerrel tette. Ami az uralkodó szándékait és azok eredményességét illeti, a magam részéről osztom Zlinszky János véleményét, aki Iustinianus vonatkozásában a következőképpen összegezte: „Latin törvénytudományunk a klasszikus jog legszebb hagyományaira épülve, s mégis fél ezredév újabb változtatásait ebbe beleoldozva, itt-ott, nem túlzottan, a keresztény ideológiának is terepet engedve, próbálta meg azt, amit Romulus tett – Livius szavai szerint –, jogrendre alapítani a birodalmat, amelyet a népek sokasága és különböző eredete miatt semmi más eszközzel, mint joggal nem lehetett nemzetté formálni.”¹

Sály Pál monográfiáját haszonnal forgathatják mind az érdeklődő olvasók, mind pedig a téma avatott kutatói.

HOFFMANN ZSUZSANNA

¹ Zlinszky János: *Ius publicum*. Budapest, 1994. 192.